

Joan Lluís MARFANY
Nacionalisme espanyol i catalanitat
Barcelona: Edicions 62, 2017, 950 p.

Diu Marfany, pel que fa a les adscripcions identitàries de la burgesia catalana en el transcurs del període que va des de finals del segle XVIII fins al 1859, que «el sorgiment i el triomf del nacionalisme (espanyol) va anar de la mà del cultiu i l'exacerbació del seu sentiment identitari (regional). Com més espanyola esdevenia, aquesta burgesia, més catalana se sentia. És aquesta paradoxa [...] que aquest llibre es proposa d'analitzar.» I en efecte, a partir d'aquesta premissa, l'autor intenta identificar i il·lustrar el paper de la burgesia catalana en la conformació i la difusió a Catalunya del nacionalisme espanyol i del regionalisme catalanista.

Pel que fa al congruïment del nacionalisme espanyol a Catalunya, en considera factors generadors la Guerra contra la Convenció, el comerç català a Espanya durant la segona meitat del set-cents i, a partir sovint d'aquest, el comerç de catalans amb les colònies espanyoles d'Amèrica, i més en general, l'important i divers desenvolupament burgès de la segona meitat del divuit produït en el marc d'un vigorós creixement econòmic.

Quant a la cronologia, aquest nacionalisme es manifesta inicialment en sectors burgesos a la darrereria del set-cents, en bona mesura per incidència de la Guerra Gran. I no obstant, el factor cabdal que el galvanitza i el porta a la definició essencial és la Guerra de la Independència. D'altra banda, sempre segons Marfany, la seva retòrica (més que no els sentits efectius) penetra, més enllà de la burgesia i el món liberal, en sectors com el clergat i la pagesia benestant. Més ençà, el Trienni Liberal (anys d'efusió patriòtica i liberal) en suposa la consolidació, i finalment la Revolució Liberal de 1835 i els anys posteriors en propicien l'excitació i la diversificació ideològica. Val a dir que en la definició i la promoció hi sobresurten membres destacats de les primeres generacions d'escriptors i intel·lectuals que irrompen en el romanticisme: López Soler, Aribau, Muns i Serinyà, Sinibald de Mas... i membres de la generació posterior: Ferran Patxot, Ferrer Subirana, Illas i Vidal, etc.

Segons Marfany, un aspecte clau en la difusió d'aquest nacionalisme, i que permet llucar-lo i evidenciar-lo, és la substitució progressiva de l'utilatge lèxic de l'antic règim per referir-se al territori i a la seva jurisdicció per un de nou. Així, les velles fórmules de *pàtria* o *nació* en al·lusió a uns determinats llocs o als seus naturals, o fórmules al·lusives a la relació monarquia-vassallatge, retrocedeixen en benefici dels termes *pàtria* i *nació* (dels quals s'incrementa l'ús) amb uns sentits nous que esdevenen les bases conceptuals del nou nacionalisme.

A partir del que l'autor remarca i del que els seus exemples reporten, es poden adduir com a trets bàsics d'aquest nacionalisme (característics, d'altra banda, dels fenòmens nacionals del segle dinou i més ençà) l'objectivació i la personificació de la nació; la seva sacralització i elevació a realitat eterna i suprema; la seva concepció (o la d'alguns dels seus atributs) com a mare, i àdhuc com a mare dolorosa, i dels seus habitants com a fills, com a fills que eventualment poden mostrar-se disposats a sacrificar-se per aquella. I també poden referir-se les invocacions a la unió (política, ciutadana, etc.) entorn de la Nació com a imperatiu suprem en detriment d'«interessos egoistes»; l'adhesió a la «nacionalitat» (sublimació de la nació) com a forma per excel·lència de vinculació amb aquesta; la recerca i la fixació del que n'és idiosincràtic (castissisme, pintoresquisme); la fonamentació simbòlica de la nació que fa esdevenir freqüents les al·lusions a obres sobre la història, la literatura o el paisatge nacionals com a «panteón (español)» «glorias (nacionales)», «monumento»... (un amic de Piferrer li qualifica d'«Arco de triunfo erigido a la nación» el primer volum de *Recuerdos y bellezas de España*); i finalment, la institucionalització d'una memòria nacional en forma d'efemèrides, monuments públics, recepcions oficials, etc.

En el marc d'aquest nacionalisme se susciten uns quants marcs interpretatius bàsics atesa la seva intensitat i persistència. Un d'aquests, prou incidit per Marfany, és la crida a l'alçament en defensa de la pàtria amenaçada. Aquest remet al fet que, davant la humiliació o l'ocupació de la pàtria per part d'altres nacions, o enfront de la prostració per raons internes (absolutisme, disputes partidistes, mal govern, mistificació del caràcter...), sorgeix arreu de la nació un clam d'alçament per a la seva llibertat. Es tracta, diu Marfany, d'un model basat en la Guerra de la Independència i que esdevé, més enllà del liberalisme, políticament transversal, com posa en relleu la proclama de Cabrera en entrar a Catalunya el 1848. A més d'aquest model resistencialista, un altre que també apareix en els exemples aportats per l'autor, i que trobem en tants altres moviments de desvetllament patriòtic del segle dinou, és el de la pàtria morta que reviu: «Nuestra España era sólo el recuerdo/ De otra España feliz que ya fue;/(...)/Mas creyéronla muerta, y vivía;/ Su apatía era un largo sopor;/ Despertando al sentirse pisada/Su imponente actitud recobró», fa un poema publicat a *El Constitucional* de Barcelona l'agost de 1840; i finalment, un altre marc interpretatiu (no cal dir que complementari) que es pot identificar a partir de Marfany és el de la fe en la restitució d'Espanya com a nació capdavantera.

D'altra banda, com és comú també en els nacionalismes i regionalismes del segle XIX, aquest nacionalisme espanyol de què s'ocupa Marfany també es dota d'un univers simbòlic i mític eminentment històric que hi fa unes funcions de legitimació i galvanització. Quant a indrets que formen part d'aquest univers simbòlic, destaquen Iberia i Barcino; quant a personatges, cabdills romans (de l'època republicana sobretot), els «iberos», Viriato, Pelayo, el Cid, Padilla i els altres comuneros, Juan de Lanuza, etc., els quals sovint són esmentats en plural, i les referències als fills dels principals d'aquests personatges –«hijos del Cid»– en patriòtica al·lusió als espanyols actuals; i també cabdills i màrtirs de la Guerra de la Independència com Mina, el Empecinado, Milans del Bosch, Castaños o Palafox. I finalment, quant a episodis his-

tòrics, s'integren en aquest marc les defenses de Numancia i Sagunto i les batalles de Lepant, Navas de Tolosa, Clavijo, San Quintín, Pavía, etc. i episodis de la Guerra de la Independència com el Dos de Mayo i els fets del Bruch. I val a dir per acabar que, en relació amb aquest nacionalisme, també es consagra simbòlicament tot un imaginari conceptual nodrit de referències com «la Nación», «nacional» com a adjectiu, «España» i «la Patria» (en tant que nació), «patriota», «patriotismo», «españoles» sovint en forma vocativa o interpel·lativa, «verdaderos españoles», «puramente español», «buenos españoles», la «independencia nacional», «la libertad de la nación», «desgraciada» o «desventurada» «España» o «patria», la «unión de todos los españoles», etc.

Després del bloc dedicat al nacionalisme espanyol que acabem de comentar, Marfany en dedica un al provincialisme, i tot seguit un altre al regionalisme catalanista, equiparable en rang al primer d'aquests. Per a Marfany, la conformació i l'evolució del regionalisme a Catalunya és del tot indissociable del desenvolupament que hi té el nacionalisme espanyol. N'és, de fet, un fenomen correlatiu i subaltern, promogut per uns mateixos sectors de l'emergent burgesia catalana. En essència, per al nostre autor, el regionalisme és una ideologia orientada a identificar, per part d'uns determinats sectors de la burgesia catalana, els seus interessos amb els del país a fi d'influir en les instàncies del poder central.

Marfany distingeix tres etapes en el desenvolupament del regionalisme. La primera, que comprèn de 1790 a 1840, es caracteritza per la transició entre el (vell) patriotisme provincial i els apuntaments del regionalisme. És una etapa condicionada per l'eclosió i les primeres preses de consciència de classe de la burgesia catalana, autoerigida en classe dominant i que «identifica com a generals del país els propis interessos». Pel que fa als actors principals d'aquesta etapa, sobresurten un conjunt d'intel·lectuals, eclesiàstics encara la major part, tots nascuts al segle XVIII: Fèlix Torres Amat, Ignasi Torres Amat, Joaquim Esteve, Josep Belvitges, Antoni Juglà, Pau Ballot, Pròsper de Bofarull, Albert Pujol... Són exponents de la primera generació intel·lectual que intervé en el regionalisme. I hi participen, en un segon ordre, representants de les generacions intel·lectuals següents, nascuts entre finals del segle XVIII i la primera del XIX: Muns i Serinyà, Llobet Vall-Ilosera, Sanpons, Aribau, Cortada, etc. Pel que fa als membres d'aquestes generacions, Marfany en destaca una actuació rellevant sobretot entre la Guerra de la Independència i el Trienni i un major compromís amb l'espanyolitat que l'anterior.

Les obres representatives d'aquesta etapa, deslliurades de l'antiquarisme setcentista anterior, es caracteritzen per una patent voluntat emblemàtico-simbòlica –de projecció de l'estatus i dels interessos de la nova burgesia– i alhora per una finalitat utilitària i patriòtica. En són il·lustratives *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los autores catalanes* (publicades finalment el 1836) de Torres Amat; *Discurso sobre la Agricultura, Comercio e Industria del Principado de Cataluña* (1780) de la Junta de Comerç; *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona* (1779-1792) de Capmany; *Diccionario Catalán-Castellano-Latino* (1803) de Joaquim Esteve, Josep Belvitges i Antoni Juglà; *Gramma-*

tica y apologia de la llengua catalana (1815) de Pau Ballot; la temptativa d'edició dels viatges i textos inèdits d'Ali Bey entre els anys vint i trenta; un conjunt d'articles amb «ribets regionalistes» del *Periódico Universal* (1821) impulsat per Torres Amat i Ignasi Sanpons, entre d'altres. I, a més, correspondrien a un patriotisme literari provincial que prenuncia el regionalisme, el projecte (del 1835) *Tesoro de la Lengua Catalana* i un conjunt d'articles sobre literatura catalana de Pere Codina al *Diario de Barcelona* que combaten l'estès tòpic que els catalans són poc reeixits en les lletres. Val a dir, finalment, que Marfany situa com a obres amb un cert decantament regionalista la reedició (el fet més que no l'obra) de la *Crónica* de Pujades (1829-1833); *Los condes de Barcelona vindicados* de Pròsper de Bofarull (1836) amb un text de Muns i Serinyà, «Los soberanos catalanes», adreçat a «la juventud catalana»; i la proposta de Josep A. Llobet Vall-llosera, el 1836, a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, d'una història de Catalunya en dos volums.

D'acord amb Marfany, la segona etapa del regionalisme correspon a la dècada de 1840 i es caracteritzaria per la conformació ideològica del regionalisme, per l'embranchada, per depassar l'esfera intel·lectual i per la coincidència del liberalisme progressista i el moderat.

Pel que fa als factors que condicionen el regionalisme d'aquesta etapa, Marfany addueix un conjunt ampli de qüestions. Fa referència, així, al marcat creixement econòmic de la dècada a Catalunya i a l'optimisme en aquest ordre de la burgesia liberal; al sentiment de superioritat de la burgesia catalana reforçat per l'animadversió cap als catalans des d'altres indrets de l'Estat; i al marc de conflictivitat amb l'Estat que prossegueix i s'intensifica globalment en la dècada següent. Respecte a aquest darrer, incideix en les demandes proteccionistes i en altres aspectes, com els dèficits estructurals (ferrocarrils i carreteres), la defensa del dret civil català (la «llibertat de testar» i la figura de l'hereu), la necessitat de creixement de Barcelona i la demolició de les muralles i, en un terreny més polític, el centralisme (la seva avaluació com a amenaça a la tradició) i la necessitat d'estabilitat política.

Respecte dels actors d'aquesta etapa, destaquen Rubió i Ors, Milà i Fontanals, Piferrer, Bofarull, etc. Es tracta d'escriptors i intel·lectuals (afegim nosaltres) nascuts entre finals de la dècada de 1810 i principis de 1820 que intensifiquen la vinculació amb el romanticisme catalanista. I en un segon ordre, també hi intervenen representants de les generacions anteriors: López Soler, Muns i Serinyà, Llobet Vall-llosera, Sanpons, Roca i Cornet, entre d'altres.

Marfany subratlla que, ara, la manifestació més clara en les iniciatives en defensa dels interessos de la burgesia en forma d'ideologia regionalista «és la tendència cada cop més gran a cooptar-hi la història, tant si hi havia un efecte precedent rellevant com si no» (p. 624). Aquest recurs a la història amb finalitats ideològico-presentistes se centra en les glòries catalanes medievals. D'entre aquestes, encara conserven un relleu notable les glòries marítimes i comercials esgrimides amb preeminència durant l'etapa anterior. Es tracta, amb tot, d'evocacions fetes en termes més o menys nostàlgics i melancòlics; i àdhuc marcadament fantasiosos i escapistes, i en definitiva autoreferencials, com esdevé patent especialment en les «retroprojeccions» literàries (o litera-

turitzades) a l'època medieval: *Recuerdos y bellezas* de Pau Piferrer n'és un exemple clar, com diu l'autor, i també en són, podríem afegir, les novel·les de Cortada de les dècades de 1830 i 1840 i els drames de Bofarull d'aquesta última dècada.

A partir de l'obra de Marfany, es poden distingir diferents modalitats d'utilització de la història (medieval) de Catalunya en el marc del «regionalisme» d'aquestes dècades. Una d'aquestes és la literatura històrica, a la qual acabem de referir-nos. Una altra, la literatura i el periodisme de viatge/paisatge, que, de fet, s'orienten sobretot a la glossa històrica: *Recuerdos y bellezas* de Piferrer i Pi i Margall, *España: obra pintoresca en làminas* del segon d'aquests (1842), o les cròniques de viatges de Víctor Balaguer al *Diario de Barcelona* en són expressions principals. Les primeres d'aquestes obres, diu Marfany, contenen algunes vistes que apunten a la destil·lació d'un univers d'imatges simbòliques de Catalunya, però es tracta, segons l'autor, d'una empresa per al regionalisme d'aquestes dècades. Una altra modalitat són les traduccions, els estudis i els articles periodístics d'erudició històrica. Resulten fonamentals en aquest ordre les contribucions de Bofarull, Balaguer i Pi i Arimon. Una altra via són composicions diverses (articles, discursos, memòries, assajos...) de defensa i apologia d'interessos de la burgesia catalana; de reivindicació, ponderació i celebració dels interessos actuals de la burgesia catalana a partir de les glòries catalanes medievals. I finalment, una altra modalitat és la monumentalitat pública: el nomenclàtor, l'ornamentació d'edificis públics i els monuments urbans, principalment.

Basant-nos en el que Marfany apunta, en aquest regionalisme es poden establir dos marcs interpretatius bàsics. Un d'aquests és la restauració de les velles glòries medievals catalanes, el seu restabliment en la Catalunya actual. Aquest marc s'estructura conformement a l'esquema narratiu velles glòries – decadència – noves glòries, que, com sabem, esdevé l'element axial de l'imaginari de la Renaixença. I val a dir, tanmateix, com raonem en la part de discussió d'aquesta ressenya, que en aquests moments la decadència és encara fonamentalment un període evocat, el·lípticament o vagament, de manera ben altra al que s'esdevé a partir de la dècada de 1860 quan, a aquest període o a moments de prostració o a declivi de Catalunya, conflictiu, s'hi vincula per excel·lència l'opressió castellana. Com puntualitza Marfany, *Lo gayter del Llobregat*, que comença a publicar-se el 1839, i el poema «La indústria catalana», de Sol i Padrís, de l'any següent, al qual ell mateix va dedicar un article en aquesta revista, posen en relleu el marc interpretatiu apuntat, un marc, d'altra banda, verbalitzat diàfanament per Bofarull el 1854 quan, a propòsit de l'amor a la pàtria suscitat pel coneixement de la història de Catalunya, apunta: «ese puro amor, sin el cual no resucitaría jamás ese pasado, al que es fácil dar nuevo presente».

D'altra banda, l'altre marc interpretatiu bàsic d'aquest regionalisme, complementari del ja esmentat, és la legitimació dels interessos (industrials, urbanístics, d'infraestructures...) de la burgesia catalana, o dels catalans, en virtut de les seculars glòries catalanes. Així, Marfany destaca que les composicions que operen projeccions d'un passat històric gloriós en interessos i iniciatives de la burgesia actual són un aspecte essencial en l'elaboració ideològica del regionalisme durant aquest perío-

de. Quant a la defensa d'interessos industrials, Marfany il·lustra aquest marc interpretatiu amb l'esmentat poema de Sol i Padrís, amb un article de Tomàs Ylla a *El Imparcial* de 1842, amb una composició al·legòrica del *Boletín Enciclopédico de Artes Nobles* del 1846-47 i amb un editorial d'*El Barcelonés* de 1849. Pel que fa als interessos urbans –la necessitat de creixement de Barcelona i l'enderrocament de les muralles– remet a les memòries –titulades ambdues *Abajo las murallas!!!*– de Monlau i Agustí Vila del 1841 i 1843 respectivament. Finalment, pel que fa a la demanda d'infraestructures, aquest marc interpretatiu l'exemplifica amb el *Recuerdo histórico de la carretera de Barcelona á Vich* de Manuel Galadies (1846) sobre la necessitat d'una carretera entre Barcelona i Vic i d'altres carreteres.

També durant aquest període afloren en el regionalisme altres esquemes interpretatius: la condició dels catalans de campions del progrés industrial o econòmic espanyol; la consideració d'aquest progrés com a mèrit propi o exclusiu dels catalans, del seu treball; o l'avaluació de Madrid com un món eixorc copat per classes passives que contrasta amb el dinamisme de Barcelona i Catalunya. Quant a aquest darrer, Marfany l'il·lustra a partir de comentaris de Balmes dels anys 1843 i 1844 i d'una al·legoria apareguda a la portada de *La Verdad* el març del 1844, amb motiu de l'entrada a Barcelona, de retorn de l'exili, de Maria Cristina.

Marfany estableix una tercera etapa en el desenvolupament del regionalisme que pretén estudiar en el seu llibre. Aquesta, caracteritzada per la politització del moviment, correspon a la dècada de 1850. Si a partir del 1852 el regionalisme s'intensifica, diu, l'any 1859, amb la instauració dels Jocs Florals de Barcelona i la institucionalització i la visibilització públiques de la ideologia regionalista, es clou el primer estadi històric del regionalisme.

Quant als factors socials i econòmics d'aquesta etapa, Marfany incideix en l'«eufòria ideològica de la burgesia catalana» entre finals de la dècada de 1840 i primers anys de la dècada de 1850, en el creixement econòmic d'aquesta darrera dècada a Catalunya tot i la refractarietat de l'Estat, i, directament relacionades amb aquest darrer aspecte, en les limitacions estructurals pel que fa a capacitat financera de la burgesia catalana i de Catalunya, que en frustren la possibilitat d'emprendre obres importants d'infraestructura.

Pel que fa a aspectes ideològics i polítics, destaca els episodis d'unitat transversal de signe regionalista que es produeixen durant aquesta dècada. Remet, així, al que es produeix durant els primers anys de la dècada de 1850, atiat per la crisi dels darrers anys de la dècada moderada, que comporta una mobilització i una confluència importants de sectors econòmics i periodístico-intel·lectuals, i que converteix el *Diario de Barcelona* en l'òrgan per excel·lència dels interessos de la burgesia catalana i del regionalisme. Remet també a unes altres conjuntures més puntuals de restauració d'aquest consens: en relació amb el projecte de construcció del Canal de Suez; entorn del funeral que Barcelona dedica a Capmany el juliol de 1857 amb motiu de restituir-se'n oficialment la despulla; i respecte a la instauració dels Jocs Florals. D'altra banda, també fa esment de l'intent d'unitat dels liberals catalans per part del progressista *El Centro Parlamentario*, dirigit per Cutchet, el 1856.

Quant als agents destacats d'aquesta etapa, cal comptar, d'acord amb l'autor, amb un grup d'industrials interessats a influir en el poder espanyol i que s'expressen a través d'*El Bien Público* (1849-50). I cal tenir en compte sobretot un grup de periodistes-intel·lectuals conservadors que en el marc sobretot de començament dels anys 1850 (arran de la conjuntura assenyalada) conflueixen en el *Diario de Barcelona*, hegemonitzant-ne la línia: Mañé i Flaqué, Duran i Bas, Sol i Padrís, Reynals i Rebassa, Illas i Vidal, Roca i Cornet, Coll i Vehí, etc.; i uns escriptors-periodistes, de la primera generació romàntica de les lletres catalanes –Bofarull, Milà i Rubió– i ideològicament conservadors que, procedents de la *Gasetta de Barcelona*, s'incorporen també al diari. Si entorn d'aquest mitjà es configura el principal nucli –conservador– teoritzador del regionalisme, en aquesta funció també hi tenen un paper rellevant Víctor Balaguer i Lluís Cutchet, principals representants del liberalisme progressista en la premsa de la dècada de 1850. Balaguer, procedent del *Diario de Barcelona*, promou *La Corona de Aragón* (1854-1856), i amb Cutchet, *El Conceller* (1856-1857), vehicles d'un catalanisme i d'un progressisme incisius, i aquest darrer pas el fa després d'incorporar-se a *El Centro Parlamentario* el 1856.

Finalment, quant als marcs interpretatius que sobresurten en el regionalisme d'aquest moment, n'hi ha un de cabdal: la consideració de la centralització o del centralisme com a antinaturals, i altrament la de la diversitat natural d'Espanya i el reconeixement del caràcter particular de Catalunya com els millors vehicles per a assegurar la unitat nacional espanyola. Avançada la dècada de 1850, diu Marfany, «descentralització» esdevé el mot d'ordre del regionalisme. L'autor il·lustra aquest eix discursiu amb textos de Mañé, Illas i Vidal, Duran i Bas i Bofarull. Segons l'autor, aquesta orientació té un doble objectiu: obtenir un cert marge de maniobra per a les elits catalanes i, sobretot, «reforçar el sentiment que, en defensar uns determinats interessos sectorials, s'està acomplint una mena de destí històric en el qual es troba involucrada tota la col·lectivitat» (p. 650). I tanmateix, com remarca Marfany, aquestes crítiques i demandes no passen en general de la vaguetat. I si aquest és l'esquema ideològic dominant, un altre que també apareix i que hi és concurrent és la denúncia de la incomprensió dels governs espanyols, que trobem en els articles que Mañé publica l'estiu de 1855 a *Le Messenger du Midi* o en les *Cuestiones catalanas* d'Illas Vidal.

Feta aquesta exposició sobre els continguts principals de *Nacionalisme espanyol i catalanitat*, volem, a partir d'aquests, introduir algunes qüestions per a la discussió. La primera d'aquestes rau, per a nosaltres, en la suscitatció del nacionalisme espanyol i del «regionalisme», a més de en els interessos concrets de la burgesia catalana; hi incideix també, essencialment, una problemàtica d'ordre fenomenològic i identitari que afecta aquesta mateixa classe emergent. Aquesta altra conflictivitat, en el primer cas, sobrevindria del conflicte que viuen uns sectors, especialment els que irrompen entre la Guerra de la Independència i el Trienni, els quals, amb l'experiència ja d'una obertura al món i una complexitat notables (idees il·lustrades, cosmopolitisme, exilis, etc.) afronten uns règims absolutistes de marcat caràcter restrictiu i opressiu. I quant al segon cas, es derivaria del conflicte que experimenten uns sectors que, des d'uns

medis cada cop més oberts i complexos, com pot ser la Barcelona de les dècades centrals del segle XIX, s'encaren amb un estat (l'espanyol), que ja comença a bastir-se i que, a més de mostrar-se refractari en termes econòmics i polítics, es revela aliè en termes d'identitat essencial o primària. Tot plegat, en aquest cas, genera una tensió identitària, una tensió si es vol encara inicial i globalment tímida en els moments d'eclosió «regionalista» que Marfany estudia, i que fa que aquest nou patriotisme catalanista, particularista o regionalista, segons Marfany, pugui conciliar-se amb el nou nacionalisme espanyol en termes de subalternitat racional.

La segona qüestió que volíem plantejar, relacionada directament amb l'anterior, és que la conflictivitat fenomenològica i identitària a què acabem de referir-nos està en la base de l'adhesió al romanticisme, que és un moviment ideològic i un fenomen biogràfic fonamentals per estudiar el nacionalisme i el «regionalisme» abordats per Marfany.

I heus ací la tercera qüestió. Si bé el «regionalisme», en el període que ens ocupa, deté globalment, en els qui el professen, una subalternitat racional respecte de l'espanyolitat, i si bé la naturalesa dels seus sentis és diferent, no és menys cert que les seves funcions, lluny de ser decoratives, són rellevants, i ho són en tant que (com diu el mateix autor) serveixen per legitimar els interessos d'una determinada classe, i ho són també, podem afegir, en la mesura que contribueixen progressivament a identificar i cohesionar aquesta classe a partir d'un nou patriotisme catalanista. I tot i la subalternitat identitària d'aquest regionalisme, aquest expressa també, en aquests moments, un estat de conflicte amb l'Estat; una pulsio de conflicte que, amb indicis clars als anys 1850 (en Víctor Balaguer, per exemple), s'intensifica en les dècades següents i comporta finalment la nacionalització del catalanisme entre finals del segle XIX i principis del XX. N'és una prova l'autocentrament i la radicalització del catalanisme a partir de la dècada de 1860, encara que en el marc, és clar, d'un doble patriotisme (català/espanyol) en les primeres dècades. I una prova més concreta ens la proporciona el tractament del període de la «decadència» o d'altres moments fixats per la historiografia romàntica catalanista com de dissort catalana: del tractament el·líptic, vague o àdhuc positiu d'aquests moments, comú a les dècades de 1840 i 1850, es passa, a partir de la dècada de 1840, a vincular-hi essencialment l'opressió castellana.

Dit això, estimem finalment que l'obra de Joan Lluís Marfany, amb suport documental profús i amb una narració molt coherent, suposa una aportació important al debat sobre el catalanisme.

Joaquim Capdevila Capdevila
Universitat de Lleida